

O RODU I KONGRUENCIJI IMENA MJESTA

Mate Hraste

U povodu nedavnog posjeta predsjednika Republike maršala Tita Egiptu neke su naše novine prigodom njegova dolaska u glavni grad Egipta pisale: »Kairo je svečano dočekaao maršala Tita.« Isto su tako nakon njegova odlaska iz Egipta dana 7. I. o. g. objavile članak pod naslovom »Kairo svečano ispratio druga Tita«. U prvi čas počeo sam i sam razmišljati, je li to pravilno napisano ili nije. Bilo mi je jasno, da je pisac imao na umu imenicu grad, koja je muškog roda. U ovom slučaju treba svakako misliti na imenicu Kairo, a ne na grad. Nastaje pritom ipak pitanje, je li ta imenica muškoga ili srednjega roda. Sva naša imena mjesta, koja se svršavaju na -o, srednjega su roda, na pr. Livno, Duvno, Kraljevo, Smederevo, Popovo, Komarevo, Đakovo, Sarajevo, Mileševo. Uz takva imena mjesta atribut i promjenljivi dio predikata treba da stoji u srednjem rodu, što će nam pokazati primjeri: O sinovi, moji sokolovi, vidite li *prokleta* Lijevno, gdje u njemu bijeli se kula? Sarajevo je srdačno *dočekalo* turske političare. Gacko nije *zaboravilo* svoje prošlosti. Srednjega su roda i imena mjesta na -e, ako su u jednini: Nevesinje, Brinje, Trebinje, Kistanje, Titovo Užice. I uz njih atribut i promjenljivi dio predikata stoji u srednjem rodu jednine. Ako su takva imena u množini, ženskoga su roda, pa uz njih atribut i promjenljiv dio predikata stoje u množini ženskoga roda: Delnice su vrlo lijepe. Oštarije su *zdrave*. Imena mjesta na suglasnik, naša i strana, muškoga su roda, pa se s njima slaže atribut i promjenljivi dio predikata po muškom rodu: *Bijeli* Zagreb glavni je grad Hrvatske. *Zlatni* Prag glavni je grad Čehoslovačke. Kragujevac je *cijenio* borce za slobodu. Pariz je *lijep*. Ima imena mjesta muškoga roda, koja su pluralia tantum: Vinkovci, Karlovci, Jukinci, Andrijevci, Martinci, Kukujevci, Metkovići. Uz takva imena mjesta atribut i promjenljivi dio predikata stoje u množini muškoga roda: *Bogati* Vinkovci leže u Slavoniji. *Srijemski* Karlovci *poznati* su po dobrim vrstama vina. Imena mjesta na -a, naša i strana, u jednini ženskoga su roda, pa se i atribut i promjenljivi dio predikata slaže s njima u jednini ženskoga roda: Pula je *naša*. *Srijemska* Mitrovica mnogo je *pretrpjela* za vrijeme rata. *Mala* Đakovica junački se *borila*. Verona je *lijepa*. Bratislava je *poznata* svakom Slavenu. Ako su takva imena mjesta u množini, srednjega su roda i uz njih stoji atribut i promjenljivi dio predikata u množini srednjega roda: Pučišća, Nerežišća, Pljevlja; Pljevlja su junački *odoljevala* neprijatelju. S imenima mjesta, koja su nastala od pridjeva, slaže se atribut i promjenljivi dio predikata prema rodu pridjeva, od kojega je mjesno ime nastalo, na pr. Imotski je za okupacije mnogo *stradao*. *Lijepo* Brčko leži na rijeci Brki.

Prema tome imena naših gradova i sela podudaraju se u rodu i u slaganju s atributom i s promjenljivim dijelom predikata s općim imenicama tipa: junak, nož; žena, sestra; peć, lijenost; selo, polje.

Postavlja se pitanje: »Kojega su roda u našem jeziku imena stranih gradova i sela na -o?« Kad bismo se držali samo gramatičkog pravila, odgovor bi bio jednostavan: »Ona su srednjega roda.« Međutim jezična praksa takav odgovor u svim slučajevima ne potvrđuje, na što nas upućuje i spomenuto pisanje nekih naših novina povodom Maršalova dolaska u Kairo i odlaska iz njega. Prije nego kažemo svoje mišljenje o tome, potrebno je spomenuti, da su imena gradova u različitim evropskim jezicima različita roda. U starom grčkom i latinskom jeziku imena gradova redovno su ženskoga roda uz neznatne izuzetke. U slavenskim jezicima (ruskom, češkom i poljskom) rod imena gradova, domaćih i stranih, određuje se kao u našem jeziku prema završetku u nominativu jednine. U engleskom su jeziku imena gradova, domaćih i stranih, srednjega roda. Isto je tako i u njemačkom jeziku: *das stolze Berlin*, *das schöne Dubrovnik*. U francuskom jeziku obično su muškoga roda, a u talijanskom ženskoga: *bella Roma*, *bella Palermo*, *Sarajevo è bella*. Prema tome navedeni neslavenski kao i slavenski evropski jezici prilagođuju rod imena tuđih gradova pravilu, koje vrijedi za imena vlastitih gradova. Prirodno bi bilo, da se i mi držimo toga pravila, jer bismo u tom slučaju primjenjivali isti princip, koji primjenjuju ostali slavenski i neslavenski jezici. Prema tome, po mome mišljenju, bilo bi pravilno reći: »Kairo je svečano *dočekalo* maršala Tita« i »Kairo je svečano *ispratilo* druga Tita«. Tako bi svakako čovjek iz naroda na selu i rekao, kao što bi rekao na pr. i ovo: *Milano je poznato* po svojoj industriji. *Brno je vrlo lijepo*. *Palermo je bogato* narančama. U novije se vrijeme u razgovornom jeziku u gradovima uz takve imenice upotrebljava atribut i promjenljivi dio predikata u muškom i srednjem rodu. To nije posve u skladu s duhom našega jezika. Muškoga roda mogu biti imena gradova i sela na -o iz tuđih jezika, kad je ispred nastavka -o koji drugi samoglasnik, tipa *Tokio*, *Montevideo*, *Bilbao* i dr., jer bi takav tip mjesnih imena odgovarao općim imenicama u našem književnom jeziku tipa *kotao*, *kabao*, *andeo*, koje su nekada mjesto današnjega krajnjega -o imale -l, što i danas imamo u kajkavskom i čakavskom dijalektu. Međutim, što vrijedi za mjesna imena tipa *Montevideo*, ne bi trebalo da vrijedi za imena tipa *Kairo*.

O DEKLINACIJI I AKCENTUACIJI TUĐICA MUŠKOGA RODA NA SAMOGLASNIK

Bratoljub Klaić

(Svršetak)

Deklinaciju takvih imenica dobro je objasnio Boranić, i prema tome na pr. *siže*, gen. *sižea*, pl. *sižei*, *žiri*, gen. *žirija*, pl. *žiriji*, *biro*, gen. *biroa*, pl. *biroi*, *ragu*, gen. *ragua*, pl. *ragui*. Ipak treba spomenuti, da su dvije od spomenutih imenica, očito utjecajem kosih padeža, razvile u nom. sing. nastavak *-j*, kao što se dogodilo i kod imenica ženskoga roda, gdje smo na pr. od *idea* dobili *ideja* zbog genitiva *idee* — *ideje*, dat. *idei* — *ideji*, i kako je učinio Daničić s biblijskim imenom *Kore*, koje piše *Korej*, gen. *Koreja* (*Gram. i stil.* 153). To su imenice *klišej* i *kupej*, koje u ovom obliku ne bilježi još nijedan rječnik, ali je sigurno, da se one tako govore, a ja sam ih u tom obliku unio i u *Rječnik stranih riječi* (Zagreb 1951). Isto se dogodilo (ili se barem događa) i s riječima *ekspozej* i *komunikej*, od kojih ovu drugu u ovakvu obliku bilježi Benešić (o. c.), a u *Slovenskom* je *pravopisu*: *ekspoze*, gen. *ekspozeja*, *komunike*, gen. *komunikeja*, od čega je do nominativa *ekspozej*, *komunikej* samo jedan korak.

U akcentuaciji imenica s ovakvim nominativom naši se priručnici razilaze. Prema Benešićevoj akcentuaciji *sižē*, gen. *sižēa*, *trikō*, gen. *trikōa* i *trūmō*, gen. *trūmōa* (ostale imenice daje Ben. samo u nom. sing. sa sprijeda spomenutim akcentima) mogli bismo taj tip svrstati u naš tip *lašōv*, gen. *lašōva*, gen. pl. *lašōvā*, dakle: *sižē*, *sižēa*, gen. pl. *sižēā*. S Benešićevim se bilježenjem slaže i RK, ali samo u riječi *plātō*, *plātōa*, dok imenicu *bifē* bilježi u gen. s akc. *bifea* (ostale su mu imenice samo u nom. sing., ali sve s dužinom na drugom slogu). Tako i Henrik Barić (*Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanaskoga jezika I.*, Zagreb 1950) sa svega tri ovakve riječi: *birō*, *dēpō*, *nivō*. Kako ni on ne daje genitiva, možemo smatrati, da je i njemu gen. sing. *biroa*, *dēpoa*, *nivoa*, prema čemu bi te imenice ušle u naš tip *šēbōj*, *šēboja* s gen. pl. *šēbōjā*, dakle: *birō*, *biroa*, gen. pl. *birōā*. Koliko sam ja višegodišnjim ispitivanjem mogao ustanoviti, na našem terenu zaista i postoje dubletni akcenti: sjeverni krajevi govore na pr. *bife*, *bifea*, gen. pl. *bifēā*, a južni (tu računam i Sarajevo i Dubrovnik) *bife*, *bifea*, gen. pl. *bifēā*. Od spomenutih se autora (među koje treba uračunati još i Boranića s njegovim *plātō* odnosno *nivō*) razlikuje Belić, koji ne bilježi duljine na drugom slogu, te ima: *nivo*, gen. *nivoa*, *plātō*, gen. *plātōa* i *siže*, gen. *sižea* (*Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*, Beograd 1950). Istu akcentuaciju primjenjuje isti autor i na vlastita imena: *Māra*, gen. *Māraa*, *Rūso*, gen. *Rūsoa*. Ovaj Belićev treći tip ovakvih imenica (bez duljine na krajnjem slogu) teško će se moći održati, barem za imenice na *-a* i na *-o*, ukoliko, dakako, ne budemo htjeli, da za stanovito vrijeme ne dobijemo *nivo*, gen. *niva*, *plātō*, gen. *plāta*, odnosno kod vlastitih imena: *Māra*, gen. *Mārē*, *Rūso*, gen. *Rūsa*, čemu već imamo